

Majanduskriis näitas, et suurus on oluline

ÜRO abipeasekretär majandusarengu alal, malailane Jomo KS räägib intervjuus HEI-le, miks ta ei ole ülearu optimistlik maailma majanduse edasise käekäigu suhtes, milline on olnud kriisi mõju arenevates riikides ja milline oleks parim strateegia majanduse edendamiseks.

•• **Teie olete finantskriisiga seonduvat vaatleva ÜRO komisjoni liige. Kas teie hinnangul on kriis nüüd läbi või vähemalt läbi saamas?**

Tõesti, alates 2009. aasta teisest kvartalist on näha lootustandvaid toimumise märke. Küünikud peavad neid selleks, mida ameeriklased hüüavad „surnud kassi põrkeks” – kui kass kõrgelt alla visata, siis ta põrkab, isegi siis, kui on surnud.

Kuid on ka optimiste. Palju on ka neid, kes leiavad, et tegu on toimumisega, kuid sellisega, mis võib kergesti taanduda, nii võib tekkida n-ö W-kujuline majandussurutis. Asjad lähed paremaks ja siis jälle halvemaks ja siis paremaks ja siis taas halvemaks – inimesed hüüavad seda ka www-kujuliseks toimumiseks.

Iga kord, kui majandus langusest välja tuleb, tekivad ka väga tugevad surved – osa inimesi hakkavad rääkima, et tuleb muretseda inflatsiooni pärast, ja toimumine lämmata-takse nii pea, kui see alata jõuab. See juhtus 1937. aastal, kui Franklin Delano Roosevelt teist ametiaega alustas. Valimistel oli ta lubanud riigieelarve tasakaalustada. Tema esimese ametiaja jooksul hakkas majandus kriisist väljuma, kuid teise ametiaja alguses tasakaalustas ta eelarve ja see lämmatas toimumisprotsessi. Nii läks majandus jälle langusse. Uus buum tekkis alles pärast Teist maailmasõja, kui vähem kui seitsme aastaga USA majandus neljakordistus.

Seega on väga oluline kindlustada, et toimumine oleks ka jätkusuutlik. Ja praeguseni ei tekita sellekohased märgid erilist optimismi.

On väga tõsised probleemid sellega, mida hüütakse globaalseks tasakaalutuseks, ja ka finantsshaprusega, millega ei ole tegelikult praeguseni tegeletud. Hoolimata mõnest G20 kokkusaamisest ja teistest sellistest üritustest, ei ole mõningaid põhimõttelisi reforme veel toimunud.

•• **Milliseid reforme te silmas peate?**

Näiteks finantssüsteemi ei ole veel reformitud. Probleem reservvaluutaga on üsnagi tõsine. Palju inimesi on nõus, et USA dollar on ülehinnatud. Samas on palju neid, kes hoiavad dollaripõhiseid varasid, ega taha, et dollar nõrgeneks. Nii nad töötavad – mitte tingimata omavahel kooskõlastatult –, kuid töötavad selle nimel, et tõelist toimumist aset ei leiaks. Nii et see on veel üks tohtu probleem.

•• **Mõni inimene on praegust kriisi nime-tanud vabaturukapitalismi kriisiks. Olete selle hinnanguga nõus?**

Minu meelest ei ole õige nimetada seda vabaturukapitalismi kriisiks, kuid kahtlemata on tegu kapitalismi kriisiga. Ma ei taha sõnu „vaba turg” sinna ette liita sellepärast, et vaba turgu enam ei ole. Maailma kapitalistlikku majandust domineerivad väga võimukad firmad. Need ettevõtted kontrollivad majandust väga suurel määral. Vabast turust rääkimine annab vale mulje, nagu oleks tegu väga elava konkurentsiga ja nii edasi.

Teine põhjus, miks ma ei arva, et tegu oleks vaba turu kriisiga, on regulatsiooni ebaõnnestumine, mis maailmas aset leidis. Maailmas on WTO, IMF-i ja teiste organisatsioonide loodud regulatsioon ning selle regulatsiooniga on probleeme olnud juba vähemalt neli aastakümnet. Regulatsiooni peaks parandama moel, mis kaitseks maail-

ma majandust finantssektori domineerimise eest. Viimase kolme kümnendi jooksul on saavutatud aga ainult rahamaailma kasvav domineerimine.

Ja kapitalismi ei ole alati finantsid domineerinud. Mõnikord domineerib reaalmajandus ja see on üpris tervislik – kuigi loomulikult on siis samuti palju ebavõrdsust. Finantskapitalism on omal moel teistsugune kapitalism. Seda iseloomustab palju lühiajalisust, peaaegu kasiinoliikke omadusi, mägurlikke tunnusjooni, palju spekulatsioonid. Loomulikult on seda liiki kapitalismi tantsutüdrukud väitnud, et see kõik on väga tervislik, tegu on konkurentsiga ja nii edasi.

Minu meelest on kindlasti, kahtlemata tegemist kapitalismi kriisiga, kuid sellise kapitalismi, mida ei iseloomusta enam vaba turg, vaid finantssektori domineerimine.

•• **Selle vastu on paljud soovitanud n-ö Tobini maksu kehtestamist finantsülekan- netele. Kas te oleksite selle poolt?**

Ma arvan, et Tobini maks võib olla kasulik, kuid me peame väga selgelt aru saama, mil- leks seda kehtestame.

Selle kriisi käigus on tekkinud tugev poolehoid finantsülekan- nete maksule. Teisisõnu, praegu on finantssektor ja finants-tegevused väga tugevalt alamaksustatud, tekitades vajaduse finantssektori maksukoormust tõsta. Sellepärast ongi Tobini maksul palju pooldajaid.

Teiseks on huvi maksu sisseseadmiseks, et takistada kapitali piiriülest liikumist, ise- äranis lühiajalisi ja spekulatiivseid liikumisi üle riigipiiride. Ma ei ole ülearu veendunud, et väike maks seda edukalt takistaks. See on küll takistuseks, võib-olla takistab see näi- teks mõnda liiki valuutaspekulatsioone, kuid kindlasti ei häiri see igat sorti piiriüleseid lii- kumisi. Läheb vaja ka regulatsiooni täiusta- mist, et mõju oleks palju, palju efektiivsem.

Kindlustada, et toimumine oleks ka jätkusuutlik. Ja praeguseni ei tekita sellekohased märgid erilist optimismi.

Jomo Kwame Sundaram.

Kolmandaks pooldab mõni inimene Tobini maksu ka selleks, et koguda raha üleilmsete avalike hüvivate tarbeks, nagu näiteks globaalse soojenemise ümberpööramiseks, kliimamuutuse leevendamise ja ka sellega kohanemise meetmete rahastamiseks. Seegi on väga soovitatav, aga seda, kui palju raha säärase maksuga koguda suudetakse, ei oska praegu öelda. See eesmärk tuleks siiski saavutada laialdasema ettevõtmisega rahvusvahelise maksundusalase koostöö vallas.

•• Mõne aasta eest oli palju juttu, et arenevad riigid võiks rikka maailma majandusest n-ö lahti sidurdada – jätkata hoogsa majanduskasvuga ka siis, kui läänemaailm on languses. Statistikat vaadates saigi see peaaegu teoks. Hetkeks oli küll terve maailma kaubavahetus vabalanguses, kuid vähemalt osas riikides kasvab majandus praegugi päris hoogsalt.

Mina ütleks sedapidi – minu meelest on

üpris oluline mõista, et see mida väideti, oli vale. Ühest küljest väitsid need inimesed, et ülemaailmne integratsioon aina süveneb, ja samal rääkisid lahti sidurdamisest. Ma leian, et loogiliselt võttes on see võimatu.

Kuid mida kriis minu meelest näidanud on, on et suurus on oluline. Kui riigil on suhteliselt suur rahvuslik või piirkondlik majandus, mis on hästi integreeritud – Hiina puhul, India puhul, Brasiilia puhul ja nii edasi – on suure rahvusvahelise kriisi mõju piiratum, sest on suur kodumaine majandus, millele saab toetuda. Seda on kriis näidanud – kuid

Leidub väga vähe tõendeid, et põllumehed ise oleks riisi hinnatõusust eriti kasu teeninud, sest nad olid oma saagi juba ette maha müünud.

isegi Hiina puhul on kasvumäär langenud kahe protsendipunkti võrra. Ja Hiina seegi saavutus tuleneb suuresti väga tugevatest fiskaalpoliitilistest stimuleerivatest abinõudest, see ei tulnud vaid tänu suurele sise-majandusele. Lisaks tuli appi sissetulekute ümberjaotumine Hiina elanikkonna kasuks – sest varem oli Hiina jüaani kurss väga, väga nõrk. See on tugevnenud, mis tähendab, et hiinlased saavad rohkem osta. Ning kui jälgida, mis Hiinas toimub, siis seal on praegu tegelikult hinnadeflatsioon, tarbijahindade deflatsioon, hinnad on langenud, mitte tõusnud, hoolimata kaheksaprotsendilisest majanduskasvust, ja see on väga huvitav fenomen.

Nii et suurus loeb. Väiksema majandusega arenevates riikides, Aafrikas ja mujalgi, annab see väga tugeva stiimuli tihedamaks piirkondlikuks koostööks. Kas selles edu saavutatakse, saame näha – piirkondlikust koostööst on räägitud palju, palju kümnendeid, kuid väga piiratud eduga. »

•• Euroopas räägitakse tavaliselt Wall Streetist või Londonist, peaaegu midagi ei kuule majanduskriisi mõjust arenevatele riikidele. Kas kuuendik maailma elanikkonnast, kes on alatoidetud, üldse märkab mingit kriisi? Nende jaoks on iga päev kriis.

Jah, see on tõsi. Kuid selle konkreetse kriisi väga õnnetu tagajärg oli see, et kui kriis esimest korda Wall Streeti tabas augustis-septembris 2007, oli õhus palju ebakindlust ja sellele järgnes peagi spekulatiivse kapitali põgenemine Wall Streetilt Chicagosse. Chicago, kui mitte aktsiaturgude, vaid kaubaturgude, põllumajandustoodete turgude sümbol. Ja sellega kaasnes väga suur põllumajandustoodete, iseäranis toidu hinnatõus. Ja ka energiahindade tõus.

Seea leidis aset väga suur toidu hinna tõus – iseäranis maisi ja nisu, hiljem ka riisi, sest mõnes maailma osas on need mingil määral asenduskaubad – ning samuti töusis oluliselt bensiini hind. Ja see leidis aset 2008. aastal. Osaliselt seetõttu, et kapital põgenes Wall Streetilt Chicagosse, oma-moodi sümboolselt finantssektorist reaalmajandusse. Kuid tegu oli reaalmajanduse finantsosaga, spekulatiivse osaga. Sellele ei ole me varem kuigi palju mõelnud, kuid see on viimastel aastatel väga oluliseks fenomeniks kujunenud.

•• Aga arenevate riikide elanikud, kes kasvatavad näiteks riisi ja müüvad seda mõnele suurfirmale edasi – kui palju hinnatõusust nendeni jõuab? Kas nad saavad hinnatõusust kasu?

Leidub väga vähe tõendeid, et põllumehed ise oleks riisi hinnatõusust eriti kasu teeninud, sest nad olid oma saagi juba ette maha müünud.

Kuid maisi põhil oli mängus veel üks faktor. USA-s kehtestati väga tugevad subsiidiumid maisist valmistatud bioetanoolile. Just nagu Euroopas on subsiidiumid teistest taimeõlidest valmistatud biodiislikütusele. Need tegurid põhjustasid nii taimeõli kui ka maisi hinna tõusu, nii said põlluharijad sellest kasu nii Euroopas kui ka Põhja-Ameerikas – tarbija kulul, loomulikult. Mehhikos väideti, et tortilja, mis on mehhiklastele põhiline tärklistoiduaine, hind neljakordistus. Nii et põllumehed said kasu, kuid kõigil ülejäänud tarbijatel läks olukord halvemaks.

Kuid see toimus minu hinnangul subsiidiumite puhul. Toiduaineturu ajutise hinnatipu puhul see minu meelest nii ei olnud.

•• Kaks peamist majandusarengu mudeelit, mida majandusõpikutes kirjeldatakse, on impordi asendamine ja ekspordipõhine kasv. Mõlemale on üpris palju vastuväiteid. Milliseid meetmeid ise soovitate?

Minu arvates on kaks elementi, mida peaks meeles pidama. Ajalooliselt ei ole ükski maa industrialiseerunud ilma mingit liiki impordi asendamiseta, Suurbritannia võimaliku erandiga – kuid ma ütlen „võimaliku”, sest kui väga hoolikalt vaadata tööstusrevolutsiooni ajalugu Inglismaal, siis oli ka see välismaailma eest kaitstud. Tööstusrevolutsioon algas 18. sajandi lõpus ja alles 19. sajandi keskel hakkas Suurbritannia vabakaubandust lubama. Alles pärast tööstusliku ülekaalu saavutamist hakkas ta vabakaubandust armastama. 1940-ndatel oli USA Kongress vastu Rahvusvahelise Kaubandusorganisatsiooni loomisele, sest ei olnud oma tööstuslikus ülemvõimuses kindel. Alles hiljem, kui Ühendriikide tööstuslik ülekaal oli väga selge, lubas ja julgustas USA vabakaubandust. Ajalooliselt oleme näinud, et need, kes saavutavad tehnoloogilise ja tööstusliku ülekaalu, toetavad vabakaubandust, sest saavad kasu tööjõu jaotusest.

Nii et impordi asendamine on oluline. Kuid edukaim impordi asendamine ei ole igavene, vaid selline, millest saab baas ekspordile. Ning Kagu-Aasia – Jaapani, Korea Vabariigi, Taiwani, Hiina enda – edu taustal oli impordi asendamisest alustamine ja väga kiiresti, niipea kui võimalik, ekspordile ülemineku. Ja nad tegid seda nii, et töötasid välja poliitilised ergutusvahendid impordi asendamiseks, kuid samuti impordi asendamiseks, mis võiks olla eksporditurul konkurentsivõimeline.

Mul on omamoodi hüüdlause: efektiivne protektsioon eksporditoetuse tingimusega. Efektiivne protektsioon on impordi asendamine. Kuid eksporditoetus on ekspordile suunatus.

Palju inimesi ütlevad – need riigid said kasu impordi asendamisest, samas kui teised riigid said kasu eksporditoetustest. Kuid mina ütlen, et Kagu-Aasias ja enne seda teistes maailma osades oli oluline võime alustada impordi asendamisega ja liikuda edasi ekspordi suunas nii kiiresti kui võimalik. Sääraste stiimulite kaudu premeeritakse tegemise käigus õppimist. Loomulikult ei saa keegi midagi alustada täie teadmise, kuidas seda hästi teha, kuid tegemise käigus õpitakse. Aga kuidas seda protsessi kiirendada – selles ongi väljakutse.

Ja teine Hiina edu põhjus on, et neid on sedavõrd tohtu sisemajandus ja suhteliselt nõrk vahetuskurss. See nõrk vahetuskurss takistab impordi. Kuigi ametlikke tõkkeid ei ole, tegelikult takistavad nad impordi, muutes selle kalliks. Samal ajal aitab see nende ekspordi konkurentsivõimelisena hoida.

SÕNASELETUSI

•• Globaalne tasakaalutus

Olukord, kus paljudes riikides – iseäranis palju räägitakse praegu Hiinast, Jaapanist ja Saksamaast – on suur jooksevkonto ülejääk (nad ekspordivad palju, kuid impordivad märksa vähem), teistes – esmajoones USA-s – aga suur jooksevkonto puudujääk (import on suur, eksport märksa väiksem). Sisuliselt tähendab see, et ülejäägiga riigid ekspordivad oma sääste puudujäägiga riikidele, kellel on oht jääda ühe hetkel laenude tagasimaksmisega hätta.

•• Tobini maks

Nobeli preemia laureaadist USA majandusteadlase James Tobini (1918–2002) järgi nime saanud maks valuutatehingutele. Tobini eesmärgiks oli pidurdada kahjulikke valuutaspekulatsioone, maksutulu soovitas ta jagada arenevatele riikidele või anda ÜRO-le.

•• Impordi asendamine

Majandusarengu poliitika, mille puhul riigid sulgevad oma piiri importkaupadele ja püüavad nende asemel arendada kodumaist tootmist.

•• Ekspordipõhine kasv

Eelmisele vastupidine majandusarengu poliitika, kus püütakse kasvu leida eeskätt eksporditurgudelt. Majandusteoreetiliselt ei saa vähemalt ühe sektori piires mõlemat poliitikat korraga rakendada.

Jomo KS

Kodanikunimega Jomo Kwame Sundaram (1952), laiemalt nime Jomo KS all tuntud Malaisia majandusteadlane töötab praegu ÜRO abipeasekretärina majandusarengu alal ÜRO Majandus- ja Sotsiaalküsimuste Departemangus. Jomo on juhtiv teadlane ja ekspert majandusarengu poliitökonoomia vallas, iseäranis Kagu-Aasia piirkonna alal, kes on kirjutanud üle 35 monograafia, toimetanud üle 50 raamatu ning tõlkinud 12 teost lisaks paljudele teadus- ja ajakirjanduslikele artiklitele. Ta on mitme ajakirja kolleegiumi liige. Aastal 2007 sai ta Wassily Leontieffi auhinna majanduslikku mõtte piiride laiendamise eest.